

5. "Чрез местни грижи от местни деятели и в по-голямата част с местни средства"

Организационно развитие на СЗДБ

Констанца Ляпчева и Георги Драгоев

5.1. Създаване на организационна мрежа

Детска трапезария на СЗДБ в Тополовград, Елховско

Когато проф. Стефан Ватев донася в България текста на Женевската декларация, липсва каквато и да е организационна структура, която да може да подеме идеите на международното движение за закрила на децата. Затова първите прояви на грижи за бежанските деца имат и програмен характер: те трябва да създадат модел за такава организация.

Особеностите на организационния модел на Съюза за закрила на децата се дължат на специфичното взаимодействие на опита и идеологията на международното движение за закрила децата с традициите на дружествената благотворителност в България. Заедно с това Съюзът интегрира по своеобразен начин и държавните институции, като включва някои от тях като колективни членове.

Съобразно главната уставна цел "да възбуди у обще-

Летовище на СЗДБ при реката В село Царева ливада

ството всестранни грижи за децата",¹ Съюзът за закрила на децата се стреми да създаде организационна мрежа, която да обхване хора от най-различни обществени среди в цялата страна като ги спечели за идеите на Женевската декларация. Разпростирането на тази мрежа в градове и села в различните краища на България се сблъсква с много местни трудности: модерната благотворителност изисква специално подгответи хора, каквито в България има съвсем малко. Доколкото има личности, които биха се ангажирали с целите на Съюза: учители, лекари, свещеници, местни благодетели, деятели на женското движение - те почти всички са в градовете, имат различен професионален и обществен опит и най-различни схващания за характера на грижите за отделните групи деца. На много от тях не са чужди и предубежденията към някои групи деца. Тяхна задача е да опознаят тези деца. Ето защо постоянна грижа на Съюза е да популяризира идеите и практиката на международното движение за закрила на децата, което в тогавашното време създава водещите стандарти на отношението към децата. Списанията "Нашето де-

те" и "Ден на детето" и многобройните издания на Съюза, както и неговата най-масова проява - организирането на Ден на детето в отделните селища имат за задача да стигнат до колкото се може повече хора.

"Какво беше СЗДБ преди 13 години? - обръща се проф. Стефан Ватев към делегатите на единадесетото общо събрание на СЗДБ на 11 юни 1938 година - една идея, едно дело на идеалисти, на което тогава мнозина не даваха нужното значение.²

Независимо, че дейността на СЗДБ започва при непосредствена инициатива отвън, СЗДБ не е обикновено продължение на една външна и чужда организационна мрежа. Всички негови институции успяват да се свържат с местните условия, да се интегрират в почти всяка обществена среда и да намерят форми, подходящи за конкретната ситуация, в която живеят децата у нас. За много от начинанията на Съюза липсват образци или е трудно те да бъдат популяризирани. Трапезарии за бедни деца, летни игрища и колонии, детски домове и градини, здравно-съвещателни станции - всичко това в повечето селища е сравнително малко познато. Липсва пропаганда на модерните грижи за отглеждането на децата в семейството - особено в селата - за тях също трябва да се изнамерят начини да бъдат системно разпространявани.

За да се създадат образци на грижите за болни, изоставени деца и безнадзорни деца, Съюзът създава в София няколко детски заведения, които да имат централно значение. Те се издържат не от отделен клон, а непосредствено от централното ръководство. Това са домовете "Спасете децата" (разпределителен дом за безнадзорни деца), "Наше огнище" (за юноши работници) и "Мария Величкова" (за ревматично болни деца), както и детското летовище в Дорково, изградено първоначално за пострадалите от Чирпанското земетресение деца и превърнато по-късно в образцово. Тези

Детска трапезария на СЗДБ в с. Бистра, Търговишко

домове, както и детската клиника в София служат и като база при подготовката на учителки-съветнички. Тези домове функционират пред очите на обществеността и дейността им се популяризира в местните дружества, както и по повод на ежегодно провеждания Ден на детето. В началото на тридесетте години, когато Съюзът приема за свой патрон Царица Йоанна, започват да се събират средства за изграждане на голям разпределителен детски дом "Царица Йоанна" в София, за който място подарява софийската община.

В България има традиции в организирането на благотворителни акции по определени поводи в различни обществени среди, при които много хора с готовност се отзовават на призовите за помощ. По-необично и трудно е обаче да се поддържат трайно отделни институции и заведения за деца, както и да се държи постоянно будно общественото внимание към онези групи деца, които се нуждаят от специална подкрепа. Колкото и нови да са, почти всички подобни начинания: създаването на първите ясли, на първите ученически трапезарии, на първите домове за безпризорни деца и т.н. са

дело на дружествена инициатива. С малки изключения тези начинания са съсредоточени в София. Но Съюзът за закрила на децата приема за своя територия всяко селище, всяко място, където живеят деца и особено селата.

Затова организационната структура на СЗДБ се оформя постепенно чрез създаването на местни: градски и селски дружества. В много случаи това са изобщо първите обществени организации в селището. Централното ръководство играе основна координираща роля, но структурата на Съюза, макар и централизирана не е йерархична - ръководството общува непосредствено с всички местни дейци и местните организации. През всичките години СЗДБ остава отворена организация, достъпна за всички, които търсят контакт с нея. Канцеларията на съюзното ръководство, която се помещава в София на ул. "Преслав" № 9, работи с минимален щатен апарат.

"От вратата вдясно имаше една стая, където беше Софийския клон на СЗДБ - спомня си директорът на СЗДБ Георги Драгоев. Отдясно беше и канцеларията на Констанца Ляпчева, навътре беше заседателната зала и в лявата страна беше и моето бюро. Можеше абсолютно всеки да дойде и да се срещне с Констанца Ляпчева. Тя идваше към 10 и оставаше докъм 1 часа и когато се беше разболяла ходех на доклад при нея вкъщи - къщата, дето Ляпчев я оставил на Икономическото дружество".³

В първото ръководство на СЗДБ са избрани: проф. Ватев, проф. Тошко Петров, Димитър Николов, Димитрана Иванова и Александър Аврамов.⁴ Димитрана Иванова - председателката на Българския женски съюз остава и в следващите години в ръководството на Съюза, осъществявайки връзката с женското движение в България. В местните градски ръководства също се включват представителки на женските дружества.

В проверителния съвет за първата година участват д-

р Киряков, секретар на д-во Червен кръст, д-р Зъбов - началник на отделение във МВРНЗ и П. Петров - член на учебния комитет на министерството на просвещението.⁵ Така СЗДБ поставя дейността си пред очите на държавните институции и други организации и разчита на тяхната подкрепа. В ръководството са привлечени множество професионалисти: лекари, педагоги, редактори на детски списания и творци за деца. Още в първите години в него влиза и проф. Димитър Кацаров, педагог и редактор на сп. "Свободно възпитание", който също дълги години съдейства на начинанията на Съюза. В ръководството на Съюза по-късно влизат и редакторът на "Медикопедагогическо списание" - д-р Власаки Шуманов - един от най-изтъкнатите дейци на Съюза в следващите години, д-р Петрана Георгиева - Петкова, Александър Огнянов, д-р Руси Радков, Тома Попвърбанов и др.

Организационното развитие на СЗДБ може да се раздели хронологически на два сравнително еднакво дълго периода - до 1934 г. и след нея. Границата между тях се поставя от закона за общественото подпомагане от 1934 г., когато от една страна благотворителността се помества в определените от държавната социална политика рамки, а от друга страна - на СЗДБ се отрежда централно и ръководно място в благотворителността за деца. Така СЗДБ изпитва въздействието на централизацията и засилването на ролята на държавата, характерни за времето след деветнадесетомайския преврат.

В първите десет години се изгражда основната организационна структура в страната заедно с главните дейности на съюзните градски клонове и селски комитети. Във второто десетилетие насоките в дейността не се променят съществено. Съюзът получава по-голяма държавна помощ, но е принуден да отстоява своя периметър в областта на социалното подпомагане. Това е време на много силно организационно разрастване, в което Съюзът изгражда свои струк-

Учениците от Варненската безплатна трапезария

тури в почти всички селища и обхваща в своите дейности огромен брой деца.

Главните направления в първите години в местните дружества са: проучване на здравето и храненето на децата, организиране на трапезарии, на забавачници за децата на работещите майки, организиране на летни колонии, грижи за бедните майки, беседи за отглеждането на децата, посещения по къщите с оглед на детската хигиена и здраве, настанияване на сираци, болни деца и деца с проблеми в развитието си, изискване и представяне на Здравната изложба, празнуване на Деня на детето и събиране на помощи. Ръководството на СЗДБ изисква годишни отчети от местните дружества, а след като в 1927 г. започват работа и учителките-съветнички - и от тях.

През второто десетилетие от своето съществуване Съюзът организира всяка година летни детски градини по време на жътвата, за да подпомогне майките, заети в полската работа. Тези летни детски градини се ръководят от специално подгответи учителки, завършили съответен курс. Такива курсове се организират под ръководството на проф. Димитър Кацаров.

Наред с планираната организационна дейност, Съю-

Детско летовище, 1932 година

зът организира и големи акции по повод на нови ситуации, които застрашават здравето и живота на големи групи деца: за подкрепа на бежанските деца (1925 - 1926г.), в помощ на пострадалите от Чирпанското земетресение деца (1928г.), за децата на безработните по време на кризата в началото на тридесетте години (1930 - 1931г.), за децата на преселниците от Северна Dobруджа (1940 - 1941г.), при пожари, наводнения и други неочеквани събития в отделни селища. Организационната му структура със силни местни дружества и тесен контакт с общините му дава възможност да разполага с информация и да реагира бързо в такива случаи.

Създаването на местни дружества обикновено става по два повода: организирането на празненство за Деня на детето и посещението на пътуващата детска здравна изложба.

Организирането на Ден на детето в първите години - обикновено в празника от християнския календар Неделя на Мироносците - в много случаи слага началото на местна организация на Съюза като неговият организационен комитет се преобразува в дружество - както например е основан Търновският клон на СЗДБ в 1929 г. Денят на детето се превръща в истинско градско събитие и то винаги е подробно

отразявано в местния печат от момента на неговата подготвка до самия празник.⁶ Рефератите и беседите, които дейците на Съюза, както и поканените като лектори лекари, педагози и юристи четат по този повод редовно се публикуват в местния печат. Често пъти Денят на детето е кулминация на цяла една седмица, в която се организират благотворителни акции и публични събрания. На самият Ден на детето се предвижда молебен, манифестация, обед за бедните деца, концерти и т. н.⁷

Денят на детето е повод за засилена пропаганда на грижите за децата и привличане на общественото внимание. Всяка година организационният комитет за неговото честване ангажира влиятелни личности от всички най-важни институции: Двореца, правителството, църквата и другите благотворителни организации, както и изтъкнати местни общественици.⁸ Празнуването на Деня на детето става под покровителството на княгиня Евдокия, а след женитбата на цар Борис, Съюзът за закрила на децата в България приема за свой патрон царица Йоанна. Княгиня Евдокия и царица Йоанна участват често с лични дарения и присъстват на празниците в различни благотворителни заведения: домът "Наше огнище", дом "Спасете децата", както и на други чествания, организирани от Съюза.

Тъй като интересът и познанието за децата в отделните селища и обществени среди все още са твърде общи, преди всичко местните организации трябва да проучат "детската действителност" в селището:

"На същите (дейците на търновската организация на СЗДБ - б. м. Кр. П.) ще се възложи и задачата за изучаване на днешната детска действителност във Велико Търново. Добрали се до истината за нашето дете, тогава, съобразно нуждите и клонът ще насочва своята дейност..." - пише в Търновски общински вестник учителят Йордан Кулеев, един от основателите на търновския клон на СЗДБ -

Ден на детето в София, 1933 година

"Първото нещо, до което клонът трябва да се добере, е да се узнаят нуждаещите се деца от помощ, от материална и морална подкрепа." "Прочие, на работа за детето във Велико Търново!"⁹ - завършва той.

Така местните организации установяват фактите относно храненето и облеклото на децата в своето селище, регионалните и квартални особености в техния бит и грижите за тях в семейството. Постепенно се очертават и конкретните измерения на бедността: деца без обувки, чорапи и палта; бебета, за които няма пелени, мляко и детски храни и т. н. Липсата обаче на достатъчно детски заведения в първите години и на специално подгответи за социална работа хора, не позволяват да започнат конкретни изследвания за отражението на бедността върху детската психика, преживяването на благотворителността и социалното подпомагане и т. н., както това вече се прави в други страни.¹⁰ По-нататък тяхната работа е насочена към създаване на постоянно действащи или сезонни ученически трапезарии, благотворителни акции и вечеринки, летни детски игрища и детски градини и устройване на ученически колонии, към просветна и популяризаторска дейност чрез реферати и посещения на здрав-

ната изложба. Освен това местните дружества имат за цел да поддържат непрекъсната връзка с централното ръководство като го информират за особени случаи: деца, които се нуждаят от настаняване в някое от централните детски заведения в София: сираци, деца с увреждания, които се нуждаят от специални грижи и т. н. Въщност мнозинството от внушителния брой деца, които отчита вече през тридесетте години СЗДБ в своите инициативи, са обхванати именно от местните и особено от селските дружества.

Запазената документация на местните дружества дава представа за огромната по обем работа, която извършват напълно безвъзмездно техните членове. Трапезарии, летни колонии, игрища - всичко това е свързано с продължителни периоди на намиране на средства, преписки с различни организации, манастири или училища в планински и морски селища, където могат да почиват децата, търсene на помощ за тяхното обзвеждане и средства за тяхната издръжка и т. н.¹¹ Сравнително ограничено лично дарителство в много селища и особено в селата, принуждава местните дейци да молят за съдействие различни институции и да наблюгат в молбите си за помощ освен на положението на бедните деца, също и на националното значение на своя регион и на значението на децата като бъдещи граждани.¹² Важно е обаче, че техните акции поощряват личното дарителство и му придават характер на редовно организирана дейност. За всички дарения, независимо дали са в парични суми, или дребни предмети: покривки, пешкири, хранителни продукти и т. н. организацията водят точна документация.¹³ Тези отчети показват, че даренията не са били големи, но случаите, в които хората отказват всякаква подкрепа, са сравнително редки.¹⁴

В онези села, където има дружества на Червен кръст или друго дружество: ловно, колоездачно и т. н., обикновено се ползва и неговия организационен опит. Най-често броят

на членовете на местните селски дружества се движи между 20 - 45, а в градските клонове понякога се числят над 100 участници.¹⁵

За организиране на местните клонове Съюзът разчита особено много на учителите, а след 1934 г. още повече и на подкрепата на местната власт. В дружествата се привличат също свещеници, занаятчии и земеделци. Учреденото в 1937 г. например селско дружество на СЗДБ в с. Катерица, Одърнска община, област Плевенска има ръководство, кое то се състои от двама учители, петима земеделци и кмета.¹⁶ Между основателите на селските клонове виждаме почти винаги учителите и учителките, кмета, свещеника, но и значителен брой земеделци.¹⁷ Главната опасност в селата е дружеството да остане изолирано, да не бъде допуснато в традиционния обществен живот в селото като нещо чуждо или да остане в неговата периферия. Доколкото може да се съди по отчетите за селата, дружествата в тях са се справили с това недоверие към поредния градски почин в различна степен. Доверието, което получават множество дружества личи и от писмата на родители, които се обръщат за помощ или с молба децата им да бъдат включени в организирани от дружествата прояви: в летни детски колонии и градини.

Общо взето организациите на СЗДБ са сред малкото дружествени форми, които успяват трайно да просъществуват в селата и да създадат наред с господстващите традиционни връзки, сред които растат децата и нови социални взаимоотношения. Чрез тях става възможно не само да се подпомогне храненето, отглеждането и организирането на игри и почивка на децата, но и да проникнат по-съвременни норми на грижата за деца.

Всички дружества работят по годишна програма, която се приема заедно с бюджета на организацията. Тази програма следва предписанията на Съюза по основни направления: детско здраве, възпитание, прехрана на децата: грижа

за сираци, недъгави, слепи, недоразвити и душевно болни деца, карти за развитието на децата, детска здравна изложба, организиране на Ден на детето. Въз основа на тази програма се правят и отчетите на дружествата. Програмата предвижда събиране на информация за здравето, храненето и условията на живот на всички деца: "колко от тях не закусват, колко не обядват, колко получават топла храна, с каква храна се хранят".¹⁸

Обобщените сведения се представят от клона. В зависимост от местните условия и спецификата на селата се предвиждат различни форми за издръжка на трапезария за децата: събиране на продукти, продукти от училищни градини или създаването на комитет за събиране на помощи в подходящ за стопанския живот на селото момент: през есента след вършитба, след прибирането на реколтата. Дружеството събира информация за изоставени деца и сираци за да може да се погрижи за тяхното настаняване. Всеки член трябва да съобщава в дружеството за изоставени деца, както и за деца, които се нуждаят от лечение.

Основната цел на Съюза - да засили вниманието към селските деца - се осъществява - доколкото може да се съди по отчетите - преди всичко чрез трапезарии, летните детски игрища, празнуването на Дения на детето и уреждане на благотворителни вечери и празници. Летните колонии, които обхващат все още преди всичко градските деца, през тридесетте години също все повече се разпространяват от местните дружества на СЗДБ и в селото.

През тридесетте години се оформя основната структура на СЗДБ.

През 1930г. СЗДБ отчита дейността на 28 градски клона и 95 селски комитета.¹⁹ В неговите организации членуват 220 други дружества като колективни членове и 1827 граждани. В страната са уредени 40 детски трапезарии, 4 ученически колонии, 4 здравносъвещателни станции, 7 дне-

вни детски домове и само едни детски ясли.²⁰ В следващите няколко години организационната работа бързо се разширява: през 1933 г. той отчита вече 56 градски клона и 249 селски комитета, които устрояват 69 детски трапезарии, 10 дневни детски дома и 10 летни детски игрища.²¹ През 1935 г. Съюзът вече има 83 градски и 753 селски организации.²²

През 1937 г. Съюзът отчита 3 329 трапезарии за 179 258 селски и 34 899 градски деца, 460 летни детски игрища за 25 755 селски и 23 991 градски деца, 162 летовища за 13 135 градски и само 1504 селски деца и 27 почивни лагери за 1975 градски и 140 селски деца.²³

Повод за първата голяма самостоятелна акция на СЗДБ след организирането на помощи за бежанските деца - която все пак е осъществена с непосредствената помощ на Международния съюз за закрила на децата - е земетресението в Югоизточна България. Чирпанското земетресение през април 1928 г. оставя без подслон десетки хиляди семейства. Българският Червен кръст организира помощта за пострадалите от земетресението, а грижата за децата е предоставена на СЗДБ. По инициатива на подпредседателката на съюза Констанца Ляпчева повече от 2 000 деца от земетръсната област са настанени в семейства в Северна България,²⁴ организирани са 45 безплатни трапезарии за 11 458 деца и 13 летни колонии за 1905 деца. Особено се откроява при тази акция дейността на Пловдивския клон на СЗДБ, който открива свои трапезарии и детска колония и раздава хранителни продукти и облекло, както и на клона на СЗДБ в Хасково.²⁵ Тогава е построено и детското летовище в с. Дорково, което след това се превръща в постоянно и служи за образец за подобни летни детски колонии в планината. Съюзът урежда със средствата на анонимен английски дарител и две летни детски игрища в София, където с децата се занимават доброволци от дружество "Юнак" и скаутската организация.

Най- силни са онези градски организации, където са привлечени и други дружества със стари традиции в благотворителността. Водещ пример на град с дълбоки корени в личната, общинска и дружествена благотворителност е Пловдив. Тук дейността на Клона на Съюза за закрила на децата бързо се разраства. Негова дългогодишна председателка е учителката Невена Манолова, известна деятелка и на женското движение и председателка на дружество "Майчина грижа". В Пловдив Клонът на СЗДБ създава собствена здравна изложба, издържа няколко трапезарии и в първите три години след основаването си открива две здравносъвещателни станции. През 1930 г. клонът открива детски ясли - приют, където се приемат кръгли сираци, подхвърлени и незаконородени деца.²⁶

Висока оценка заслужава активността на Пловдивския клон на СЗДБ по време на кризата в началото на тридесетте години. По неговата инициатива в 1931 г. е създаден Общограждански комитет за подпомагане на децата на безработните граждани. Според отчета на този комитет той успява да събере от сдружения, частни лица и учреждения 157 232 лева. С тази сума комитетът подпомага издръжката на 15 ученически трапезарии в града за общо 1000 деца до края на учебната година.²⁷

Най-разнообразна е дейността на софийския клон на СЗДБ. Тук той координира и подпомага дейността на няколко десетки благотворителни организации за деца, чийто брой в край на тридесетте години достига 110.²⁸ Специално за столицата усилията на клона са насочени към откриване на здравносъвещателни станции в крайните квартали и детски ясли и домове за работническите деца.²⁹ Ръководители на софийския клон: Йовка Палавеева, Иван Лекарски, Йосиф Коенов и др. работят в тясно взаимодействие с централното ръководство на съюза, с Американската близкоизточна фондация, и т. н.

В края на тридесетте години в столицата има 9 сиропиталища, 56 бесплатни ученически трапезарии, 20 летни детски игрища, 23 летовища и много други детски заведения, устроени от благотворителни дружества.³⁰

По инициатива на СЗДБ министерството на просветата предприема анкета за установяване на общия брой трапезарии, летни игрища и други заведения за деца, издържани и от други организации, която има за цел не само да установи състоянието им, но и да предизвика обсъждане и насърчи устройването на нови там, където е необходимо. Неговата цел е местните му клонове да координират усилията на съществуващи благотворителни дружества и общинските ръководства. Съюзът за закрила на децата поддържа постоянно темата за законодателната защита на децата в България, за включване на текстове за задълженията на общините към бедстващите и бедни деца и откриване на общински приюти, сиропиталища, поправителни домове, домове за слепи и глухонеми деца и т. н. Той предлага текстове към законопроектите, които да уредят тези задължения, както и финансирането на тези заведения от средствата в общинските бюджети. Още от създаването си Съюзът настоява и за приемането на закон за благотворителността, катъвто се подготвя още от 1908 г. Той предлага създаването на комитети към общините по примера на Швеция, които да се грижат за бедстващите деца и майки.³¹ Едва законът за общественото подпомагане обаче регламентира по-прецизно задълженията на общините в областта на закрилата на децата.

Почти непосредствено след своето създаване, Съюзът започва да подготвя собствени кадри: учителки-съветнички, ръководители на детски игрища, социални работнички и т. н. Така наред с утвърдените професионалисти и дейци на благотворителността, Съюзът привлича и множество млади хора.

Важна страна на организационната политика на СЗДБ е равноправното - доколкото това е възможно - участие на жени и мъже

в неговите структури. Тази тенденция е забележима от неговото начало - когато единствената жена в ръководството му е Димитрана Иванова до времето, когато председателка на Съюза става Констанца Ляпчева, както и след нейната смърт. Съюзът обаче няма тенденция да се превръща в женска организация. Напротив, той съзнателно се старае, привличайки женските дружества да не дублира тяхната дейност и да обхване в местните си организации мъже и жени с професионални интереси към децата или пък водени от благотворителни мотиви. В различните дружества това партньорство е постигнато с различен успех, но като цяло Съюзът успява да осъществи равната им отговорност, както това е изразено и в Женевската декларация. Като цяло съюзната дейност дава много голям простор за изява на жените, както в благотворителността (председателки и участнички в дружествата, като учителки-съветнички и пр.), така и като професионалистки - лекарки, социални работнички, възпитателки и т. н.

В началото на тридесетте години СЗДБ създава свои структури и в Родопите - в районите с българомохамеданско население в Смолянско и Неврокопско. Там също са устроени трапезарии за бедните ученици и пансиони за ученици от селата. Създадени с помощта на местните женски дружества и религиозните институции, местните комитети на Съюза за закрила на децата поощряват традициите в благотворителността при християни и мохамедани, издигайки грижата за децата на равнището на една по-висока обща гражданска организация. Освен събиране на помощи и храни, смолянският клон се заема и с организирането на пансион за 30 бедни деца от околните села. Колко много трудности преодоляват местните дружества в тези свои инициативи се вижда от запазената кореспонденция на клона. Той се обръща към централното ръководство на СЗДБ с молба за помощ за осигуряване на 30 сламеника, 60 чаршафа и 60 калъфа за възглавници и към дружеството на Червения кръст с молба за 30 креват-

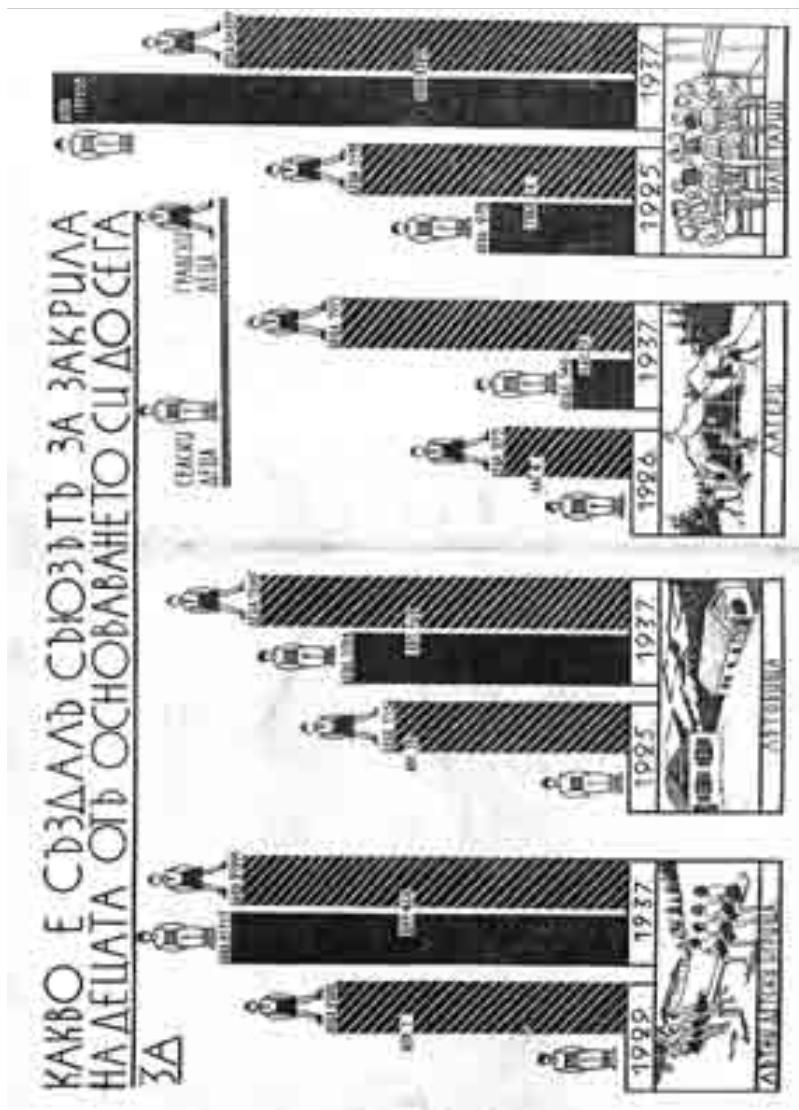
чета, 30 купички, 30 големи и малки лъжици и т. н.³² За такава инициатива местните средства не са достатъчни и смолянските дейци са принудени да се обръщат към други организации и към централното ръководство на СЗДБ. Клонът открива също две трапезарии за бедни деца.

След 1934 г., когато дейността получава по-силна държавна подкрепа, но пък и се координира по-тясно с държавната социална политика, местните дружества в региони, където има българомохамеданско, турско или влашко население, се стараят да изтъкнат общонационалното значение на интегрирането на това население сред българското общество чрез средствата на социалното подпомагане.

Всички местни организации на СЗДБ се стремят към максимална публичност на своята работа: чрез местния печат, чрез списание "Нашето дете" и други издания. Всички техни начинания: летни колонии, летни детски градини и ученически трапезарии изискват да бъдат пред очите на обществеността. Те приемат и оповестяват дневното меню и продуктите за трапезарийте и летните колонии, следят и водят документация за изменението в теглото на децата, които посещават тези заведения и приемат за техни ръководители само хора с необходимия ценз. Наред с финансовата прецизност, това са важни условия за трайното просъществуване и стабилизирането на местните организации на СЗДБ, без което неговата дейност като организационна мрежа би било невъзможно.

5.2. Законът за обществено подпомагане

Най-важната граница в организационното развитие на Съюза за закрила на децата е Законът за общественото подпомагане от 1934 г. Законопроектът е изработен през 1933

г. и в началото на 1934 г. Съюзът за закрила на децата излиза с официално становище, в което възразява срещу ограничаването на частната инициатива в благотворителността. "Законопроектът превръща цели съюзи с техните колонове из цялата страна, съществуващи от дълги години дружес-

тва с доказана ползотворна дейност и големи общогражданска начинания в подделения на публичната служба за общественото подпомагане, без право на самоуправление, собствена самоинициатива и свобода на разполагане със своите средства" - се казва в изложението.³³

СЗДБ е също и против въвеждането на задължително участие на гражданството в общественото подпомагане: "Ако гражданството няма съзнанието доброволно да се нагърби с известна благотворителна служба, към която чувства любов, привързаност и способност да може да ѝ служи, а така също и свободно време да я изпълнява, чрез насилиствената принуда на закона ще се получат само обратни резултати" - се казва понататък.³⁴

Обръщение на Ръководството на СЗДБ от 1931 год. към Царица Йоанна за създаване на Дом на детето "Царица Йоанна"

Законопроектът предизвиква оживени дебати и в самото Народно събрание. Словесните схватки главно между представители от Демократическата партия и Демократическия сговор се водят около конфликта между частната благотворителна инициатива и държавния контрол. Депутатите, които защитават намесата на държавата и контрола върху частната благотворителност изтъкват нейната относителна слабост и бездейност. Количество на благотворителните дружества е огромно според тях - 432 - резултатите обаче са сравнително скромни.³⁵ Обратно - защитниците на индивидуалната и дружествена инициатива посочват опасността от бюрократизиране на общественото подпомагане и неговото парализиране от държавната администрация. Те посочват, че издръжката на едно дете в благотворително заведение струва по-малко, отколкото в държавно.³⁶

Приетият през март 1934 г. законопроект на Александър Гиргинов така и не влиза в сила поради преврата на 19 май 1934 г. Но в края на 1934 г. е изработен и влиза в сила нов закон за общественото подпомагане, който в съответствие с идеите на новата власт за по-голяма централизация, въвежда включването на благотворителните организации в единна система на обществено подпомагане, ръководена от държавата. Той поставя по нов начин след 1934 г. съотношението между социалната политика и дейност на държавата и частната благотворителност. В съответствие с тенденциите за по-силна централизация, според текста на закона се внася единство във всички начинания за обществено подпомагане. Цялата благотворителност и социална подкрепа в страната се координира от годишен държавен план за обществено подпомагане, а върховният надзор над нея се възлага на Министерството на вътрешните работи и народното здраве, като в него се учредява особена служба. Създаден е Висш съвет за обществена подпомагане, в който влизат представители на държавните институции - на МВРНЗ, на Министерство на фи-

нансите, (директорът на труда), на църквата (представител на Светия синод), столичният кмет, както и представители на някои обществени организации, занимаващи се с благотворителност - Съюза за закрила на децата, Съюза за борба с туберкулозата, Съюза за подпомагане на немощни, недъгави и нуждаещи се от обществена подкрепа и Българското дружество "Червен кръст". Всички дружества за подпомагане на деца до 18 години според закона трябва да станат членове на Съюза за закрила на децата в България, а тези, чиято дейност е насочена към възрастните - на съюза "Обществена подкрепа". Всички чуждестранни благотворителни мисии, които не изхождат от разклонения на Международния Червен кръст, Международния съюз за закрила на децата и Международния съюз за борба с туберкулозата, трябва да получат разрешение от МВРНЗ и да се отчитат пред него.³⁷

Освен че координира дейността на благотворителните организации, Законът внася и нов механизъм на държавно финансиране на общественото подпомагане. Учреден е Фонд за обществено подпомагане, който попълва приходите си чрез вноски в размер на еднодневния доход от свободни професии, заплати, пенсии и т. н., от постъпления от определен процент върху различни държавни такси и от дарения, за които са въведени различни стимули.³⁸

За да се популяризира социалната политика на държавата и на отделните благотворителни организации, започва да излиза списание "Обществено подпомагане".

Новият закон предизвиква множество критични отзиви, преди всичко заради прекомерната централизация и държавен контрол, стесняващ частната инициатива. Заедно с това обаче той дава възможност да се разширят всички дотогавашни насоки на социално подпомагане: откриване на трапезарии, детски домове, строеж на летни детски игрища и т. н. Той окончателно отделя социалното подпомагане на децата от останалите дейности на общественото под-

Mémoires

Sur l'ornithologie générale de la Provence
Tome second, hiver 1855-61, comprenant tout le
matériel à l'époque.

	Observation	Chronologie	Localisation
1.	Un oiseau de mer à petits yeux et grande queue	10 h 15 - 1	
2.	Un oiseau de mer à petits yeux	15 h 00	
3.	Un oiseau grisâtre et très distingué dans l'apparence		
4.	Un oiseau gris à petits yeux		
	a. Un hippocampus ou hippocampe?	9 h 30 a.m.	Observation
5.	Un oiseau gris à yeux et oreilles roses	6 h 00 a.m.	Observation
	a. Un oiseau gris avec yeux roses?		
	b. Un oiseau gris avec yeux roses?	29 h 30 a.m.	
	c. Un hippocampus?		
	d. Un oiseau gris avec yeux roses?		
	e. Un hippocampus?		
	f. Un oiseau gris avec yeux roses?		
	g. Un oiseau gris avec yeux roses?	7 h 00 a.m.	Observation avec hippocampus
	a. Un oiseau gris avec yeux roses?		
	b. Un oiseau gris avec yeux roses?		
	c. Un oiseau gris avec yeux roses?		

• Digne! Remarqué à Génosse

Observation

Résumé

помагане и формулира задълженията на местните власти в тази област. С това той става повод за по-голям оптимизъм, че предстои създаването на отделен закон за закрила на децата.

В разгърналата се полемика върху закона Съюзът за закрила на децата отстоява правото си на самостоятелност и собствения облик на благотворителността, чрез която се спестяват много обществени средства и труд и която не се бюрократизира така, както неизбежно се получава с държавните служби. Той защитава правото на благотворителните организации да управляват и развиват потребността на отделната личност от добротворство и благотворителност и възможността за свободно сдружаване.

В следващите години се търси баланс между частната благотворителност и държавната социална политика, както и непосредствени форми на тяхното практическо взаимодействие. Така, както е и до днес модерната практика и в други страни, държавата възлага на Съюза за закрила на децата организирането и провеждането на акции на социално подпомагане по определени поводи: пример за това е акцията на Съюза за закрила на децата за посрещането на преселниците от северна Добруджа през есента на 1940 г., която е разгледана в отделна глава. Така от една страна социалната политика на държавата се опира и на значителен състав от хора и организационни структури на благотворителните организации, които работят безвъзмездно, а от друга страна постигнатата чувствителност в обществото не се задушава от пълното одържавяне на общественото подпомагане.

5.3. Средства

Начинът на набиране на средства и на тяхната употреба са част от характеристиката на всяка благотворителна организация. Тук трябва да се имат предвид не само отчетите на постъпленията в дружествата, но и стойността на безплатния доброволен труд, вложен от членовете й в организационния живот и непосредствената благотворителна и просветна дейност. Така може да се добие представа за стойностите, които тази организация създава в техните материални измерения. Ето защо и в пропагандната дейност на Съюза за закрила на децата обемът на събранныте средства, броят на обхванатите деца и ангажираните в това хора заемат много голямо място. Съюзът пропагандира благотворителността като дарителство, така и като организиран труд за социално подпомагане на децата, чрез който се осъществява един обществен дълг.

Постоянна грижа на Съюза е липсата на достатъчно средства за храната в трапезарии, за тяхното оборудване, за подпомагане на бедни деца и т. н. Още повече ги сблъсква с липсата на средства инициативата за откриване на безплатни пансиони, сиропиталища и летни детски колонии, където става нужда да се осигурят помещения за подслон. Дейността на Съюза се финансира чрез помощи от държавни институции и общини, постъпления от Деня на детето, от частни дарения и от международни институции за закрила на децата. Членовете на местните и централни дружества работят безвъзмездно и доброволно, безвъзмездно работят и

учителките-съветнички. Платени са само служителите в специализираните заведения на Съюза, както и неговият директор, а също и персоналът в яслите и трапезарии, летните детски игрища и другите детски заведения.

Отчетите на СЗДБ показват, че главните приходи на организацията от частна благотворителност идват не от крупни лични дарения, които осигуряват около 5% от приходите, а от събраните на Деня на детето средства, 80% от които остават в местните комитети и служат главно за издръжка на ученическите трапезарии. Въсъщност до голяма степен от масовостта и активността на участниците в Деня на детето зависят и близо половината от средствата на Съюза. Останалите средства се набавят от членски внос, абонамент на сп. "Нашето дете" и сравнително ограничени държавни субсидии. Местните организации формират свой собствен бюджет от дарения, помощи от общината и от ръководството на СЗДБ. Отчетите на ръководството на СЗДБ дават следната картина на неговите приходи и разходи:³⁹

Приход	1931	1932	1933
членски внос	7995	900	12 980
Пом. МВРНЗ			
Пом. Мин.Просв.	5000		
Пом. Мин.Търг.	40000	30000	
Соф. община	10000	10000	10 000
благод.членове	2525	13 820	24 653
Ден на детето	155702	18 000	145 452
"Нашето дете"	53710	45 808	61 468
Лихви	21263	23671	15 370
Д. здр. изложба	1640	2980	2 945
Разни	2819	17783	13 686
Всичко	300 663	162 962	286 554

След приемането на Закона за общественото подпомагане значителна част от прихода на местните организации идва и от Фонда за обществено подпомагане. Повечето разходи на местните организации, особено в селата, са свързани с издръжката на ученически трапезарии, а в края на тридесетте години - и с откриването на детски градини и летни колонии. Разходите за персонал (готвачка в ученическата трапезария) и канцелария са извънредно ограничени. Това може да се илюстрира с примери от два селски комитета:

**Бюджет на дружеството в с. Одърне,
Плевенско за 1938 г.⁴⁰**

Приход:

наличност от 1937 г.	6 841
помощ обществени грижи	8 000
помощ общински бюджет	7 000
членски внос	600
вечеринки	1 000
помощи	559
случайни приходи	1 700
всичко:	25 700

Разходи:

Издръжка на ученическа трапезария Одърне	13 300
Издръжка детска градина Одърне	5 700
Помощ секция с. Катерица	1 500
Доставка и поправка на покъщнина	1 000
Подпомагане бедни по домовете им	1 000
Издръжка курсисти за детски градини	2 000
Възнаграждение на готвачка	800
Канцеларски	200
Абонамент сп. "Нашето дете"	100

Членски внос към съюза	100
Всичко	25 700

**Бюджет на дружеството в с. Капитановци,
Видинско за 1940 г.⁴¹**

Приход:

От членски внос	300
Помощ от общината	1000
Помощ от СЗДБ	5000
Помощ от Общественото подпомагане	10 000
Помощ от вечеринки, забави и др.	200
Дарения	300
Всичко	16 800

Разход:

За трапезарии	15 950
За канцелария	50
Членски внос СЗДБ	50
Абонамент списанието	150
Разни и делегатски	600
Всичко	16 800

Дори след създаването на Фонд "Обществено подпомагане", когато дружествата за закрила на децата започват да получават по-големи помощи, средствата за издръжане на постоянно действащи институции към местните организации са винаги осъкъдни. Те съществуват най-вече благодарение на безвъзмездната работа на дружествените членове. При много поводи идват помощи и от Международният съюз за закрила на децата и други международни организации и благодетели - частни лица от други страни.

Самото ръководство на СЗДБ защитава ценността на

дружествената благотворителна дейност като съпоставя раз-
мера на сумите, отпускані от държавата на Съюза за подк-
репа на определена дейност: например детските трапезарии,
със сумите, които биха били необходими, ако държавата тря-
бва да издържа сама тези институции: държавата отпуска
общо за 1935 и 1936 г. 32 miliona лева. Издръжката на 3265
трапезарии с 270 255 деца, колкото се хранят през тези две
години, е около 194 592 000 лв.⁴²

*"Откъде са взети 162 503 117 лева? - пише Георги
Драгоев - Това знаят благотворителните организации и
техните деятели - това знае и българското гражданс-
тво, което ценi тяхното дело."*⁴³

Тежестта, която Георги Драгоев поставя върху публич-
ния характер на работата на СЗДБ не е случайна. Тласъкът на
местното дарителство и благотворителност, който съюзнатата
мрежа успява да постигне наред с трайната работа на неговите
местни институции пред очите на всички, както и прецизната
финансова отчетност съдействат на интегрирането на дружес-
твата на Съюза за закрила на децата сред местната обществен-
ност във всяко селище. Предначертаното развитие на съюзната
дейност, разчетено главно на инициативата на местните дей-
ци и местните средства, надхвърля значението си като местна
благотворителност и дава един от най-успешните примери за
възможностите на обществената организираност в България.

5.4. Международни връзки. Участие на СЗДБ в балканските конгреси за закрила на децата в Атина и Белград

Според устава на СЗДБ той е член на Международния съюз за закрила на децата със седалище в Женева. Затова в организационната му дейност отношенията с Международния съюз за закрила на децата (МЗСД) са една от важните структурни връзки. От МЗСД той получава материална и непосредствена методическа помощ, там дейността на СЗДБ намира международно признание. МЗСД създава и полето на общуване със съюзите за закрила на децата в другите страни. С негова помощ е устроена първата канцелария на СЗДБ, за която делегатката на МЗСД Фредерика Фрайнд подарява пишеща машина.⁴⁴ С неговата подкрепа са изградени и много от първите институции на Съюза в България: първата трапезария за селски деца, домът "Спасете децата" в София, дърводелската работилница за бедни деца, които имат нужда от професионално занаятчийско образование, трапезарии за бежански деца и много други.

Международният съюз посредничи и при отпускането на помощи от други институции - например католическата църква чрез своя представител монсеньор Ронкали отпуска през 1926 г. средства за откриване на детски кухни.⁴⁵ В други начинания СЗДБ работи съвместно с американската близкоизточна фондация: съвместно се учреждат образцово-то игрище в Конювица в София, курсовете за ръководители на летни детски игрища и т. н.⁴⁶

В конгресите на Международния съюз за закрила на децата в Женева като представител на СЗДБ участва д-р Герджиков. През 1929 г. за почетна делегатка на България в МЗСД е избрана Констанца Ляпчева, а през 1936 г. тя е изб-

рана за член на Изпълнителния комитет на Международния съюз, което е и голямо признание за дейността на СЗДБ.⁴⁷ "От години г-жа Ляпчева е наша почетна делегатка от България - пише по по този повод председателят на МЗСД Уилям Маккензи до проф. Ватев - и в тази своя дейност тя свърши толкова много, че сме много радостни да я привлечем за по-тясна съвместна работа".⁴⁸ Самият Ноел Бъкстон, председател на английския комитет "Спасете децата" пише между другото в поздравленията си по повод Деня на детето в България: "За нас е най-окуражително, че принципите на Женевската декларация се поддържат така блестящо в България".⁴⁹ Пак той казва в писмото си до Констанца Ляпчева след посещението си през 1934 г. в България: "Аз намирам, че Вашата организация работи по една система, която може да служи за образец на други страни и е едно щастие за България".⁵⁰

На 15 конгрес на МЗСД през 1934 г. също се дава висока оценка на дейността в България. Фредерика Фройнд - Смол изтъква бързите темпове на организационно разрастване. "Българският съюз - пише в отчета си д-р Герджиков - се радва между делегатите на особено добра репутация на твърде активна, предприемчива и с хубави идеи и начинания организация".⁵¹

Участието на България в международното движение за закрила на децата дава възможност тя да се включи и в темите, които стават актуални в работата на МЗСД във втората половина на тридесетте години: закрила на детето в случай на нова война, защита на децата в условията на уличното движение и други. На подготовката на международна конвенция за закрила на децата в случай на война Съюзът за закрила на децата в България посвещава голямо внимание и предста-

вя проектоконвенцията на българското правителство.

На СЗДБ се изпращат и въпросници за положението на децата и младежите в България: за безработицата сред младежтата, за децата на безработните и др.⁵² Така СЗДБ се превръща в основен източник на информация за ситуацията на грижите за децата в България. От своя страна българските представители се приобщават към обсъждането на проблемите на децата в другите страни.

От своя страна и СЗДБ популяризира дейността на МЗСД в България - както имената на неговите дейци, мащабната му организация в целия свят, така и развитието на неговата идеология.

В средата на тридесетте години, когато в повечето балкански страни вече има изградена система за подпомагане на децата, МЗСД излиза с предложение да се подготвят общобалкански конгреси за закрила на децата, на които да поставят основните проблеми на грижата за децата и евентуално да се обсъдят общи предложения за въвеждане в отделни страни на цялостно законодателство за закрила на децата.

През 1936 г. е свикан Първият балкански конгрес за закрила на децата в Атина, а през 1938 г. - вторият в Белград. Българският съюз участва активно в подготовката на двата конгреса. Те стават повод да се опознаят дейците на благотворителността и грижите за деца в отделните балкански страни.

"Идеята беше да се уеднакват грижите за децата и да се даде импулс на отделните съюзи - спомня си Георги Драгоев - ние бяхме изключително добре представени. После имах статия във в. "Мир" за младото поколение в балканските държави. Беше върхът в нашето развитие".⁵³

И на двата конгреса България се представя с внушително участие: делегати от цялата страна, изложба за дейно-

*Дяго Коледа в гома "Спасете децата", 1940 г. На първия
ред Ватев, Ст. Ватев, К. Ляпчева, Царица Йоанна, княгиня
Евдокия*

стта на СЗДБ, доклади в отделните секции и т. н. Конгресите са повод за усилена кореспонденция и контакти между дейците на отделните съюзи, за взаимни гостувания и посещения, и дават възможност да се опознае тази проблематика по-добре в отделните съседни страни, както и да се направят сравнения между успехите, постигнати в една или друга област. На двата конгреса акцентите са върху грижите за децата и закрилата на детския труд, както и създаване на специално законодателство за закрила на майката и детето.

Независимо, че това участие има преди всичко представителен характер, то изиграва ролята на силен стимул в дейността на СЗДБ и му дава възможност да съпостави организационното си развитие с подобните организации в другите балкански страни. Важно е и признанието, което там България получава, особено по отношение на работата на СЗДБ за селските деца, инсти-

туцията на учителките-съветнички и масовото откриване на детски трапезарии. Идеята да се подготвят в подобни курсове за благотворителна и просветна дейност учители, свещеници и други хора в селата е включена в препоръките на конгреса в Белград.

Югославия от своя страна изпъква със системата на общинската грижа за децата,⁵⁴ а Гърция - с по-голямото участие на жените в местната власт, както и с по-дълбоката традиция на лично дарителство.⁵⁵ След конгресите връзките между организацията за закрила на децата в балканските страни продължават, както и размяната на различни просветни и изложбени материали между тях.

Балканските конгреси за закрила на децата са използвани както за утвърждаване на нормативността на модерните грижи за децата, така и за подчертаване на ролята на държавата в тях. Чрез тях се очертава - макар и в различна степен за отделните балкански страни - началото на инструментализирането на грижите за деца за целите на държавната пропаганда. Основното в тяхната работа все пак остава не пропагандната страна, а практическата организация и структура на грижите за деца.

Втората световна война не прекъсва международните контакти на СЗДБ, но силно ги ограничава. Естеството на СЗДБ от самото му създаване съдържа връзката с международното движение и МЗСД, със стандартите, които това движение утвърждава, както и с поддръжания от него международен публичен дебат за детето, особено важен в случай на война. Принципите на подпомагане на децата при строга неутралност, примерите в това отношение, които дава дейността на Фредерика Фрайнд по време на Гражданската война в Испания и тяхното популяризиране в България, имат много голямо значение и като противотежест на възможните етноцентрични тежнения по време на войната.

№	Националност	Съдържание	Използване	Документ
1.	Българи и други народи	• българите • други народи • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда
2.	България и други народи	• българите • други народи • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда	• изпълнение на реда
3.	България и други народи	• българите • други народи • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда	• изпълнение на реда
4.	България и други народи	• българите • други народи • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда	• изпълнение на реда
5.	България и други народи	• българите • други народи • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда	• изпълнение на реда
6.	България и други народи	• българите • други народи • изпълнение на реда	• изпълнение на реда • изпълнение на реда	• изпълнение на реда

5.5. Последните години на СЗДБ

Втората световна война поставя навсякъде в Европа на изпитание принципите на Женевската декларация за строга неутралност по отношение на народността, расата и религията на децата. Германия практически престава да участва в МЗСД и не отклика на беспокойството на международния съюз за съдбата на децата по време на войната. В България, която през 1941 г. се присъединява към Тристранния пакт, СЗДБ продължава да се придържа към Женевската декларация и в съответствие с нея изготвя план за евакуация на децата от големите градове. В условията на действието на Закона за защита на нацията става по-трудно за Съюза да

№	Най-често използвани имена и прозвища	Мъжки	Женски	Средни	Средни	Средни	Документи		Документи	
							Име	Презиме	Име	Презиме
1	Димитър и Константина	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Димитър	Константина	Димитър	Константина
2	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
3	Иван и Анастасия	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Иван	Анастасия	Иван	Анастасия
4	Людмила и Петър	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Людмила	Петър	Людмила	Петър
5	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
6	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
7	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
8	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
9	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
10	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
11	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
12	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
13	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
14	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
15	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
16	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
17	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
18	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
19	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена
20	Петър и Елена	Г.	Г.	Г.	Г.	Г.	Петър	Елена	Петър	Елена

продължава да работи с еврейските благотворителни организации за деца, но тази дейност не е прекъсната.

"*Абсолютно се спазваше Женевската декларация. Имахме еврейско сиропиталище, което и след 9. септември продължи да съществува. Нямаше дискриминация на децата, но и не е имало нещо, което да сме направили повече за тях*" - спомня си Георги Драгоев.⁵⁶

Все по-тясното обвързване на СЗДБ с българската държава ограничава до известна степен и самоинициативата на отделните дружества и техните отделните членове. На това се дължи и пасивното поведение по отношение на застрашените от ограничителните мерки на Закона за защита на нацията еврейски деца. Като колективни членове еврейските благотворителни дружества остават в Съюза за закрила на децата, но "нещо повече" не е направено. В много отношения обаче дружествата запазват своята автономия: по отношение на своя състав, на избора на ръководство, а ръководството на Съюза по отношение на своята кадрова политика и избор на сътрудници.

В 1936 г. Съюзът успява да открие още едно детско заведение за сираци - този път за селски момичета. То е съз-

дадено в Сливница, Софийско, а по-късно е пренесено в Долна баня. Както и другите институции на Съюза, то продължава да действа по време на войната и след смъртта на Констанца Ляпчева получава нейното име. Домът за селски момичета-сираци е устроен на село, за да не бъдат откъсвани децата от свойствената им селска среда. Домът притежава свое стопанство, а приходите се внасят в спестовни книжки, които децата получават при напускането на дома. Този дом за селски момичета-сираци е една от последните крупни институции, създадени от СЗДБ.

Дейността на Съюза продължава и в условията на войната и бомбардировките през 1943 и 1944 година, когато детските заведения от София "Наше огнище" и "Спасете децата" са евакуирани заедно с децата в Баня. Съюзът изработва план за евакуиране на децата от София, предвид въздушните нападения над града, но до неговото осъществяване не се стига. Председател на Съюза след смъртта на Констанца Ляпчева става д-р Александър Огнянов.

Местните клонове на Съюза също преустрояват дейността си с оглед опасностите на войната. Големите градове търсят възможности за настаняване на деца в по-малки селища. Продължава организирането на летни колонии за децата, както и дейността на ученическите трапезарии.⁵⁷ Въпреки, че в много селища през учебната 1943/1944 г. учебните занятия са преустановени, дружествата правят всичко възможно да поддържат трапезарии за децата.⁵⁸ След присъединяването на Южна Добруджа през 1940 г. и на част от Македония и Тракия през 1941 г., Съюзът разпростира организационната си дейност и в тези области.

След 9 септември 1944 г. СЗДБ не е веднага разпущен, но дейността му постепенно замира.

Централното ръководство и настоятелствата на местните дружества веднага са подменени. Голяма част от хората, които работят в местните дружества и управителния съ-

вет са отстранени с политически мотиви.⁵⁹ Действите на Съюза не се отказват лесно от делото на организацията. Докато имат тази възможност, те изтъкват дългогодишната ползотворна дейност на Съюза като аргумент за бъдеща дейност. В края на декември 1944 г. д-р Шуманов като подпредседател и Георги Драгоев като директор на СЗДБ изработват подробен доклад за историята на Съюза и основни насоки в предстоящата работа.

Докладът припомня цифрите на внушителния организационен актив на СЗДБ в областта на социалното подпомагане и създаването на подгответни за тази дейност хора. За изминалите години СЗДБ е уредил 18 курса за учителки съветнички, 21 курса за ръководители на летни детски домове, 2 курса за помощен социален персонал, първата селска трапезария (1926) в България и хиляди други по нейно подобие, първият селски дневен детски дом, първото селско детско общежитие (1936), първият разпределителен дом "Спасете децата" (1927), първият дом за юноши-работници "Наше огнище" (1930), първото сборно летовище за деца в Дорково (1928), първото водолечебно летовище за ревматични деца в Баня (1936), първото общежитие за селски девойки-сираци - Долна баня (1936), първите дневни детски ясли (1936) и т. н.

Съюзът има над 3000 организации с около 150 000 участници. Той направлява дейността на 4 380 трапезарии, 1 870 дневни детски дома, 121 летовища, 41 сиропиталища и пр.⁶⁰ Докладът настоява също да се запазят връзките с организацията в чужбина, които винаги са подпомагали българските деца. Д-р Шуманов и Г. Драгоев предполагат, че и при новата власт има нужда от такава организация, която да координира дейността на различни институции и че благотворителните организации могат да бъдат в помощ на новосъздаденото министерство на социалните грижи.⁶¹

Тези надежди се оказват напразни, усилията не дават

результат. Съюзът организира акция за подпомагане на децата на бежанците от Солунско, както и в подкрепа на югославските деца, но това са последните му по-големи прояви.⁶² Създадените от него институции - домове за сираци, летовища, игрища и т. н. са одържавени, а доброволната работа се заменя с щатна. В новите назначения се намесват политически мотиви, а обхванатите от институциите на Съюза юноши и девойки са въвлечени в политическото дискредитиране на старите дейци.⁶³

Благотворителността за деца изчезва от социалния живот. Официално организациите на Съюза за закрила на децата в България са разпуснати през 1951 г.

Бележски:

1. Според изменението в Устава от 1928 г. Вж. ЦДА, Ф.365к, оп.1, а. е. 171, л. 1-22.
2. Сп. "Нашето дете", 1938/6.
3. Разговор с Г. Драгоев, април 1997.
4. Отчет за дейността... (1 април 1926 - 25. февруари 1927г.)
5. Пак там.
6. Вж. В. Даскалов, Общ народен тържествен празник, Общински вестник "Велико Търново", бр. 18, 28 окт. 1929 г., Й. Кулелиев, Отпразнуване на Деня на детето, Общински вестник "Велико Търново", бр.19, 9 ноември 1929 г.
7. Вж. Програма на Деня на детето, Общински вестник "Велико Търново", бр. 1, 16 април 1934 г.;вж. също и бр. 2, 24.4.1934 г.
8. Във Върховния комитет за отпразнуване на Деня на детето например участват Софийският митрополит Стефан, министрите на просветата, на войната и представител на Министерството на вътрешните работи и народното здраве, на ръководството на Съюза за закрила на децата, други общественици и изтъкнати творци за деца.
9. Й. Кулелиев, Клон на СЗДБ - Велико Търново, бр. 28, 7.2.1929 г.
10. Проблемът за бедността на децата и отражението на бедността и социалното подпомагане върху психиката на

децата е предмет на конкретни изследвания на група млади психолози и социални работници около проф. Шарлоте Бюлер във Виена, Вж. Hildegard Hetzer, Kindheit und Armut, Psychologische Methoden in Armutsforschung und Armutsbekämpfung, Leipzig, 1929.

12. Вж. К. Попова, "Да се съберат под един покрив българохристияни и българомохамедани", документи за дейността на СЗДБ в Родопите, в: П. Воденичаров, Кр. Попова, А. Пашова, "Искам човекът да е винаги приятен и да си правим моабет", Благоевград, 1998.

13. В архива на клона на СЗДБ в Павликени например се пазят пълните списъци на даренията и помощите, които са получавани от частни лица и фирми. Вж. ДА, В. Търново, ф. 71к, оп.1, а.е.1, л.68 -82.

14. Так там.

15. Вж. отчетите за дейността на настоятелството на СЗДБ за 1931, 1932, 1933 и сл. години.

16. ДА, Плевен, Ф.216К, оп.1, а.е.1, л.1.

17. Вж. Протоколите за основаване на селски комитети. Напр. ДА - Видин, Ф. 520К, оп.1, а.е.9, л.1-3.

18. Вж. Програма за дейността на комитетите за закрила на децата в село, сп. "Нашето дете", 1929/1.

19. Отчет за дейността на Съюза за закрила на децата в България от 1. януари 1930 до 31 декември 1930 г., С, 1931, с. 11.

20. Так там, с. 58.

21. Отчет за дейността на Съюза за закрила на децата в България за 1933 год., С., 1934, с. 6 и сл.

22. Вж. Десето общо годишно събрание на СЗДБ, сп. "Нашето дете", 1937/4; ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.7, л.85.

23. Так там.

24. Отчет за дейността на настоятелството на Съюза за закрила на децата в България за времето от 8 юли 1928 до 31 декември 1929 г., С., 1930, с. 11 -13.

25. Так там.

26. Пловдивски общински вестник, бр. 86, 1.9. 1931 г.

27. Отчет на настоятелството на клона на СЗДБ - Пловдив, 1932 г. Също Пловдивският клон за закрила на децата. Дейци и дейност за време от 1927 до 1932 г., Пловдивски общински вестник, бр. 124,31 окт. 1932 г.

28. Сведения за дейността на Софийския клон се дават в отчетите всяка година. Вж. повече в Отчета за дейността на Софийския клон на Съюза за закрила на децата в България за 1940 г., С.,

1941, с. 5 - 47.

29. Пак там.

30. Пак там.

31. Вж. Закон за общините. Социални грижи на общините (Проект), В: Отчет на настоятелството на Съюза за закрилана децата в България за 1930 г., с. 34-36.

32. Вж. К. Попова, "Да се съберат под един покрив българохристияни и българомохамедани", документи за дейността на СЗДБ в Родопите, в: П. Воденичаров, Кр. Попова, А. Пашова, "Искам човекът да е винаги приятен и да си правим моабет", Благоевград, 1998, с. 278 - 285.

33. Вж. Изложение от Съюза за закрила на децата в България по законопроекта за обществено подпомагане до Господина председателя на народното събрание и г. г. народните представители; до Господина министра на вътрешните работи и народното здраве, София, 19 февруари 1934 г., в: Отчет за дейността на Съюза за закрила на децата в България за 1933 г., С., 1934, с. 25.

34. Пак там, с. 26.

35. Стенографски дневници, 23 ОНС, III РС, 36 3, 31. I. 1934.

36. Стенографски дневници 23 ОНС, III РС, 40 3, 20.II. 1934.

37. Закон за обществено подпомагане, ДВ, бр. 196, 28. Ноември 1934 г., цит. по сп. Обществено подпомагане, кн. 9 и 10, 1935 г. Вж. също М. Табакова, Обществени грижи и обществено подпомагане, Нашето дете, кн. 3, 1942.

38. Пак там.

39. Таблицата е направена според отчетите на Съюза за закрила на децата за 1931 (с. 26 от отчета), 1932 (с.34) и 1933г (с.38).

40. ДА, Плевен, ф.216к, оп.1, а.е.2, л.1.

41. ДА, Видин, ЧП N 38, л.4.

42. Г. Драгоев, Благотворителни организации и обществено подпомагане, в. "Изток", бр. 152, 5.12.1937.

43. Пак там.

44. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.5, л.169.

45. Отчет за дейността на настоятелството... (1.I.1926 до 25. II.1927г.)

46. Вж. Ал. Величков, Американската благотворителност в България между двете световни войни, С., 1994.

47. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.7, л.35.

48. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.188, л.22.

49. Пак там.

50. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.6, л.59.

51. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.6, л.11.
 52. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.6, л.119.
 53. Г. Драгоев, Автобиография (Непубликувана).
 54. Из нашите съседи. Съюзът за закрила на децата в Гърция. "Нашето дете", 1935/6; Д-р П. Петкова, Първият балкански конгрес за закрила на децата в Атина; "Нашето дете", 1936/5.
 55. Гост на единадесетото годишно събрание на СЗДБ е председателят на Югославския съюз за закрила на децата, автор на книгата "Общинска закрила на децата", за която е награден от Академията на науките в Югославия. Вж. Единадесето общо годишно събрание на СЗДБ, Нашето дете, 1938/6. също Ст. Ватев, Вторият балкански конгрес в Белград, Нашето дете, 1938/8 и 9, с.2 - 5. След конгреса Г. Драгоев излиза във в. "Мир" със статията "Жизнеността на балканските народи" ("Мир", бр.11 512, 13 дек. 1938). Тя става повод в. "Мир" да започне анкета за причините за спадането на раждаемостта в България. В тази анкета се включват д-р Иван Москов, проф. д-р Сл. Загоров, д-р Р. Радков и др. Вж. в. "Мир", бр. 11 514, 15 дек. 1938 г., бр. 11 518, 20 дек. 1938 г., бр. 11 520, 22 дек. 1938 г., бр. 11522, 24 дек. 1938, бр. 11 527, 29. дек. 1938.
 56. Интервю с Г. Драгоев, април 1997.
 57. ДА, Благоевград, ф. 26К, оп.1, а.е. 33, л.16.
 58. ДА, Благоевград, ф. 26К, оп.1, а.е.33, л.56 - 58.
 59. ДА, Видин, ЧП 23, л.37.
 60. Доклад на д-р В. Шуманов, подпредседател на СЗДБ и Г. Драгоев, директор на СЗДБ, прочетен пред Управителния съвет на заседанието му, състояло се на 11 декември 1944 година (машинопис, личен архив на Г. Драгоев).
 61. Так там.
 62. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.22 (цялата папка)
 63. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.55, л.216, л.246, л.254. Откритото навлизане на политическите съображения и мотиви се вижда и в текстовете на молби за постъпване на работа в някои от институциите на Съюза.
- Една такава молба например, постъпила на 8. 5. 1945 г. съдържа следните мотиви (правописът е запазен):
- "Прочетох обявата във Вестника за вакантната длъжност - директор на сиропиталището в с. Долна баня, Ихтиманско. Понеже не зная какви докоменти са нужни то нека това писмо замества заявление и запази мястото. Като ако съм подходяща за това място mi се съобщи и аз ще замина веднага и ще представа дукоментите, на ръка ще ги отнеса, понеже пътя mi е през*

София. Аз съм от с. Камено - поле- Белослатинско имам средно образование завършено в Врачанска девическа гимназия, но по ред причини не мога да продължа. Били сме цялото семейство ятаци на Червенобрежкия отряг "Дедо Вълко" като затова ще представя удостоверение от бившия командир на отряда Пеко Таков като секретар на ОЗНС в София. За вакантното място аз мисля че ще мога да изпълнявам тая длъжност. Сега се извинявам че ще ви отнема доста от скълото време докато прегледате моето писмо и ви моля да ми обадите резолюцията от Ваша страна.", Вж. ЦДА, ф.365к, оп.1, а.е.55, л.206.